

azért teremtett bennünket, hogy henyéljünk, lustálkodjunk! Ezek vegyenek példát a hangyákról. Mit olvastunk róluk? Bizony, gyermekek, sok ember tanulhatna az oktan állatoktól szorgalmat, munkaszeretetet. Együnk se azért született a világra, hogy lopja a napot, csak az érdemi meg a kenyeret, aki megdolgozott érte.

III. Összefoglalás. Ezek az olvasmányok nem dolgokról, eseményekről szóltak, mégis tanítottak bennünket. Mire? Az Isten, haza, szüleink és embertársaink szeretetére, a jóra, szépre. Ezek az olvasmányok arra tanítottak meg bennünket, hogyan éljünk, hogy igaz, Istennek tetsző, dolgos, derék magyar emberek lehessünk.

Földrajz

IV. OSZTÁLY.

Magyarország földrajzának összefoglalása

6. Hazánk lakószáma

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Magyarország ipara, kereskedelme, közlekedése. (Mezőgazdasági ipar: malom és cukorgyártás, szesz- és sörgyártás. Vas- és acélgyártás, fonószövőipar; fa-, üveg- és papírgyártásunk; téglagyártás és agyag (porcellán) iparunk. Régi ipartelepeink sorsa. Kereskedelem: belső- és külsőkereskedelem. Közlekedés, kereskedelem: vasut, gépkocsi, hajózás, posta, táviró, telefon, repülőgép, rádió stb.) Vasutvonalaink. Hajózható vizeink stb.

b) Áthajlás. A Felvidék visszacsatolásával különböző népeket is kaptunk a magyarokon kívül: tótok, rutének. Hogyan kerültek ezek hazánk földjére? Itt éltek-e már a trianoni országcsontítás előtt is?

c) Beszéljünk ma Magyarországi lakószámról. (Célkitűzés.)

II. Tárgyalás. a) Hazánk néprajzi megoszlása.

Több mint ezer évvel ezelőtt messze keletről egy vitéz, harcos nép jelent meg a Kárpátok által koszorúzott gyönyörű földön. Ahogy széttekintett e vidéken, megtetszett neki a föld, a víz, a fű és az ég: megtelepedett. Mindez nagyon emlékeztette régi, elhagyott hazájára, amely a messze keleten, Európa keleti határán volt. Országát nem kellett másoktól erőszakkal elvennie, hiszen az itt-ott élő gyér népeket nem kellett legyőznie, meghódítani azok maguktól is a vitéz, harcias hűben álló magyarság előtt. Csupán a Dunántulon és az északnyugati határ vidékén talált ellenállásra. Előbbin azért, mert annak ura egyuttal szövetségese is volt: így adott szavát nem akarta

megszegni; utóbbin pedig akkor a morvák és csehek gyakoroltak némi uralmat. Alig telt el azonban néhány év, ezek a területek is birtokába jutottak s így uralma alá került Attila hajdani öröksége: az egész Kárpát-medence. A gazdátlan, uratlan földeket tehát megszállotta s annak lakható, vagyis termő részén megtelepedett. Így jutott hazánk földje őseink, a magyarok birtokába.

Az itt talált szlávok nagyrésze teljesen beolvadt a magyarságba.

Azóta sok évszázad viharzott el fölötte, de a magyar és földje egyé lettek mindörökre, mert vérével, verejtékével és könnyével szentelte meg minden porszemében magyarnak.

A magyarság azonban nagy feladatot vállalt magára, amikor e földön megtelepedett és hazát alkotott magának. Szüntelenül őrt kellett állnia Európa ezen részén, három népfajta között, nehogy az egyik vagy másik terjeszkedése veszedelmet hozzon a többi népekre. De védelmeznie kellett a nyugati népeket és országokat Kelet támadásai ellen is sokszor a saját testével. A magyarság ezer évig becsületesen teljesítette is ezt a nagy feladatot, amelyet csak ilyen izzig-vérig harcos, edzett katona-nemzet vállalhatott, mint a magyarság, bár sokszor csaknem maga is belepusztult ebbe. Végigélte a rettenetes tatárpusztítást, majd abból alig hogy kijutott, a százötven évig tartó még borzalmasabb török dulást kellett végigszenvednie. Mindez bizony nagyon megritkította a magyarság számát. A folytonos harcok következtében hatalmas földterületeken pusztult ki a lakosság s lett a föld műveletlenné, gazdátlanná. Ezekre a szabadnak vélt földekre jöttek be azután különféle népek, melyeknek nagyobb részét nem is hívtuk, csak eltűrtük bejövetelüket, más részére pedig úgy telepítettek királyaink hasznos munkát végző idegeneket.

Igy kerültek hazánk földjére hivatlanul keleten az oláhok, északon a tótok, délen a szerbek s huzódtak fel a Dráva—Száva közére a horvátok, akiknek hazája a tengerpart vidékén volt. Telepített népek a ruténok és németek, előbbieket az Északkeleti-Felföldön, utóbbiak a bányavárosok vidékén telepedtek le.

A magyar azonban nem üzte ki hazájából még a hivatlan „vendégeket” sem, hanem testvériesen megosztotta velük földjét, kenyerét, szabadságát, s testvéreinek tekintette őket. A behívott telepeseket pedig még külön nagy kiváltságokkal is megajándékozta, hogy élvezzék a magyar vendégszeretetet. Idővel a behívott műveltebb idegenektől maga is sokat tanult, míg a nálánál sokkal műveletlenebb beszivárgókat tanította, ki-művelte s a gazdasági fejlődés útjára vezette őket. Voltak, akik ezek közül az idegen-ajku népek közül beolvadtak idővel a magyarságba s ma már csak idegenhangzásu nevük emlékeztet idegen származásukra. Mások viszont lakosai lettek ugyan

hazánknak, a jóságos magyar földnek, de nem tudtak, nem akartak velünk együttérezni, hanem hálátlanul megkárosítá-sunkra törekedtek.

Igy történt aztán, hogy a világháboru után ezek a hűtlen idegenajku népek, akiket mi befogadtunk és testvéreinknek hittünk, nemcsak elszakadtak tőlünk, de elidegenítették tőlünk azon területeket is, amelyen nekik helyet adtunk magyaros vendégszeretettel.

Mikor a világháboru után békét kötöttek a népek, a mi békénket Párizs mellett, Trianonban diktálták. Ez az igazságtalan béke azután szétdarabolta ezeresztendő hazánk területét s ezzel lakosságának nagyrésze is idegen uralom alá került egyidőre. Hazánk 21 millió lakosából alig 8 milliót hagytak meg. Román uralom alá került több mint 1 millió magyar, a szerbek uralma alá több mint félmillió, Ausztria és a csehek uralma alá pedig több mint 1 millió magyar testvérünk került. Az isteni igazságszolgáltatás azonban nem sokáig hagyta ezeket a bilincsbe vert magyar testvéreinket elnyomóik alatt. A mult esztendő végén rabtestvéreinkből egymilliónyi már viszszerült hozzánk s velünk küzd többi testvérünk felszabadításáért. Ma a megnagyobbodott Csonka-Magyarországnak ke-reken 10 millió lakósa van. Ennek legnagyobb része magyar, kevés tót, rutén, német is él mai hazánkban, mintegy huszada egész lakosságunknak.

A Nagy-Alföldön él az összes magyarságnak több, mint fele. Az Alföld szélein északon tótok, északkeleten rutének, keleten pedig kevés oláh él. A Dunántul tulnyomó többsége szintén magyar, csak a nyugati részeken élnek nagyobb számban németek. Békésben idetelepített tótokat találunk.

A háboru előtti Magyarország területén, különösen az ország szélein különféle idegenajku népek élnek. Az északi részen sok a tót, északkeleten rutén, keleten oláhokat találunk nagyobb számban. Igen tarka a lakosság néprajzi képe, ott, ahol a törökök kitakarodása után újra telepítették be a vidéket, mivel annak magyar lakossága teljesen kipusztult. Igy jutottak ide németek, szerbek, oláhok, bár különösen a városokban a magyarok is mindenhol megtalálhatók.

A Dunántulon és a Kis-Alföldön nagyobbrészt az ősi tősgyökeres magyarság lakik. A széleken itt is idegenajkuak keveredtek közéjük. A Fertő-tó környékén németek élnek, míg a Kis-Alföld északi részeire a tótok ereszkedtek le a folyóvölgyek mentén. A Drávántulra horvátok húzódtak fel a török-időkben vették birtokukba a Dráva—Száva közét. A Dráva és Mura vidékén vendeket találunk.

Erdély lakossága is tarka képet mutat, bár itt is a magyarság volt az őslakó. Ennek a hegyekkel borított földnek nagyrészét az ide belopakodó oláhok szállták meg. Innen húzódtak

tak azután a háborukban elpusztult alföldi lakosság helyére. Erdély keleti határán élnek a székelyek, ez a föld Székelyország. Németek különösen a folyó völgyekben, a Küküllők mentén, a Barcaságban és Beszterce vidékén élnek nagyobb számban.

Az Északnyugati-Felvidék még vissza nem csatolt területén a hegyvidékeken inkább tótok, míg a folyó völgyekben magyarok, a bányavidéken pedig németek élnek. A lakosság többsége itt tót.

A Dráva—Száva közén ma legnagyobb részét horvátokat találunk. Vannak köztük magyar községek is, míg a déli részeket szerbek szállták már meg. A tengerparton és az olaszoknak jutott Fiumében olaszok élnek.

(Magyarország néprajzi térképének szemléltetése.)

A Magyar-medencét ezer évvel ezelőtt elfoglaló vitéz, szorgalmas és becsületes magyaroknak és ivadékaiknak köszönhető, hogy ezen a földön az állandó letelepülés és a békés munka helyet talált. A magyarság az itt talált földet és más természeti adottságokat (hegyek, folyók, éghajlat stb.) a maga szorgalmával és tudásával egyesítve, csakhamar olyan virágzó élet honává tette, hogy örömmel jöttek ide másnyelvű népek is. Ezeket mindig magyaros vendégszeretettel fogadta, megosztotta velük mindenét, ám az Európát fenyegető veszedelmeket (tatár, török) mindig a saját testével, magyar testvéreink százezreinek életével fogta föl s védelmezte meg az itt hazát talált idegenajku népeket is. Mindezt azonban elfelejtették Európa népei s hálátlanul visszaéltek jószívűségünkkel idegenajku népeink: ez szaggatta szét szép hazánkat. Mi azonban tudjuk — és hála Istennek, érzik már megcsontitóink is! —, hogy nagy igazságtalanságot követtek el, s a most megindult jóvátétel — hisszük — mindenben nekünk ad igazat!

b) Vallási megoszlás.

Vallásra nézve hazánk lakosságának tulnyomó többsége (több mint kétharmada!) római katolikus, valamint görögkatolikus. A Tiszántul reformátusok, kisebb részben evangélikusok, Erdélyben unitáriusok, míg a nagyvárosokban nagyobb számban zsidóság is él.

A római katolikus egyház élén hazánkban az esztergomi érsek, a hercegprimás áll. Egyházkormányzat tekintetében hazánk érsekségekre és püspökségekre oszlik, melyeknek élén érsekek (kalocsai és egri) és püspökök (szombathelyi, győri, székesfehérvári, pécsi, váci, csanádi, losonci, kassai, míg a még megszállott területen a nyitrai, temesvári, váradi, szatmári és a gyulafehérvári) állanak. A püspökségek esperesi kerületekre, ezek plébániákra oszlanak. A reformátusok és evangélikusok egyházkerületenként vannak szervezve. Minden egyházkerület élén egy-egy püspök és a világi főgondnok áll. Az

unitáriusok is püspökségek szerint szervezkedtek, a zsidók hitközségekben.

c) A lakosság műveltsége. Valamely ország műveltségének fokmérője az, száz ember közül hányan tudnak írni-olvasni? Hazánkban a világháború előtt minden száz ember közül 68, ma 86 tud már írni és olvasni, ami azt jelenti, hogy egyrészt a tőlünk elszakadt idegenajku népek voltak műveletlenebbek, másrészt azt, hogy a műveltség egyre jobban terjed hazánkban. Az oláhok, rutének, szerbek nagyrésze az írni, olvasni nem tudó lakosság közé tartozott. Csonka hazánkban tehát nagyobb a műveltség, mint a most elszakított területen; legműveltebb a Duna-tul, a Nagy- és Kis-Alföld népe.

A népoktatást a kisdedovók és a népiskolák végzik, ez utóbbiak látogatása 12 éves korig minden gyermekre kötelező. A polgári iskolák mint középfoku iskolák szakiskolákra, a liceumra készítik elő vagy műveltebb gazdákat, iparosokat, kereskedőket képeznek. Középfoku műveltséget adnak a fiú- és leánygimnáziumok (középiszkolák). A szakiskolák egyes pályákra készítik elő. A főiskolák és egyetemek tudományos képzettséget nyújtanak. Hazánkban 1938-ban több, mint ezer kisdedovó, csaknem 7 ezer népiskola, 400 polgári iskola, 299 fiú- és leány középiskola, 103 szakiskola (kereskedelmi-, tanító- és tanítónőképző és felsőmezőgazdasági iskola), 35 főiskola és 4 tudományegyetem (Budapest, Szeged, Debrecen, Pécs) volt.

Hazánkban a multszázad békés éveiben nagy lépésekkel haladt előre a művelődés, amiben az iskolákat a népkönyvtárak, népművelő előadások, különböző tanfolyamok támogatták. Különösen fejlett a népművelési tevékenység a fővárosban, éppen ezért ott találjuk a legkevesebb írástudatlan embert. (100 közül 1.) De meglátszik a lakosság műveltsége az egyes községek, városok külső képén is. Ahol rendes utak, jó ivóvízű kutak, csatornázott, pormentes utcák, egészségházak, anya- és csecsemőgondozó intézetek, stb., ott műveltebb a lakosság. A műveltség emelkedésével javul népességünk egészségügyi állapota is. Fájdalom, hogy a trianoni békében szétdarabolt s ezzel elszegényedett hazánk, ma nem áldozhat annyit polgárainak művelésére, mint teszik azt más, gazdagabb nemzetek. Pedig a műveltebb ember hasznosabb polgára hazájának!

d) A lakosság életformája.

A lakosság tanyákon, kis- és nagyközségekben, kisebb és nagyobb városokban él, aszerint, hogy foglalkozása és életkörülményei hová állítják. Eszerint tanyákon, kisközségekben ritkább a lakosság, nagyvárosokban a legsűrűbb. (1 négyzetkilométeren hány lakos él? = ez a népsűrűség mértéke.) Amíg például a fővárosban 1 négyzetkilométer területen átlag 4866 ember él, addig már Szegeden csak 165, Debrecenben 122,

Kecskeméten 84, Győrben 934, Székesfehérváron 399, Sopronban 80, Hódmezővásárhelyen 79, Miskolcon 1152 az átlagos népsűrűség.)

Falun a gazdasági munka jobbára az őstermelésben merül ki. A gazdálkodók túlnyomó számban földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak, iparral csak kevesen. Ugyanigy van a kereskedelem is, mely szintén csak a legegyszerűbb jószágok és áruk közvetítésével foglalkozik. A falu termeli a különféle nyersanyagokat, faluról kerülnek ki az elsőrendű élelmicikkek. Az ipari termékeket azonban a városok szolgáltatják.

A falu és város tehát gazdaságilag kiegészítik egymást, egymásra a legszorosabban rá vannak utalva. A város a falutól kap élelmet, onnét kapja a nyersanyagok nagy részét és onnét kapja a szorgos munkáskezek nagy részét is. Viszont a város visszaadja a falunak az iparcikké átalakított nyersanyagot, a város szállítja a különféle árukat és közvetíti az egyes vidékek termékeit.

Mivel a városok rendszerint túlnépesek, ezáltal alkalmasak arra, hogy közelükben gyáripár fejlődjék, mert a gyárakban sok és állandóan biztosított munkáskezet foglalkoztatnak. A városok a központjai az iparnak és kereskedelemnek s egyuttal központjai az irodalomnak és művészeteknek is.

De nemcsak gazdasági kölcsönhatás van a falu és város között, hanem erkölcsi és szellemi is. A falu konzervatívabb, jobban ragaszkodik hagyományaihoz, vallásosabb. Nem szereti a változásokat. A falusi ember jelleme általában egységesebb s erkölcsiben egészségesebb. Viszont a városok lakói nagyobb tömege miatt is állhatatlanabb, újításokra hajlandóbb. Ezáltal egyrészt megbizhatatlanabb, másrészt viszont sok kulturális vívmánynak a megteremtője.

Ugy a falusi, mint a városi életnek megvan a maga előnye és hátránya.

A falusi ember sokkal függetlenebb, egészségesebb. Foglalkozása derüebbé teszi. Ezzel szemben kulturális tekintetben kétségtelenül elmaradottabb a városnál s így e téren még sok a tennivaló.

A városi élet előnye, hogy a kulturális élet jobban kielégíthető, azonban kellemetlen sajátága a tulzsufaltság, a lakáshiány, alkalmazkodás másokhoz az élet minden viszonylatában.

e) A városok fajai.

Nagyobb közösségeket mindig a természeti viszonyok hívnak életre. Ismerünk perem- vagy vásárvárosokat (ezek az alföld és hegyvidék peremén, a két vidék áruinak kicserélése — vásárok! — helyén épültek), átkelőhelyeket, hidvárosokat (folyókon való jó átkelőhelyeknél); mezőgazdasági központokat, kapuvárosokat (völgynyílásoknál), bánya- és ipari (gyár) központokat s végül fürdővárosokat.

Eszerint perem- vagy vásárvárosok Budapest, Eger, Miskolc, Sárospatak, Sátoraljaujhely, Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszöllős, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Versec, Fehértemplom, Nagyszombat, Nyitra, Léva, Esztergom, Pápa, Szombathely, Székesfehérvár, Pécs, Kolozsvár, Torda, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Nagyszeben, Székelyudvarhely, Beszterce, Dés.

Átkelőhelyek, hidvárosok: Budapest, Baja, Ujvidék, Szeged, Szolnok, Tokaj, Pozsony, Győr, Komárom, Esztergom.

Mezőgazdasági központok: Kecskemét, Szabadka, Hódmezővásárhely, Jászberény.

Kapuvárosok: Trencsén, Zsolna, Eperjes, Ungvár, Munkács, Nagyszeben, Brassó, Kolozsvár, Déva.

Bánya- és ipari (gyár) városok: Körmöcbánya, Selmechánya, Dobsina, Salgótarján, Zsolna, Diósgyőr, Stájerlakanina, Petrozsény, Zalatna, Vajdahunyad, Abrudbánya, Verespatak, Nagybánya.

Fürdőhelyek: Siófok, Keszthely, Balatonfüred, Pöstyén, Parád, Tátrafüred, Szováta, Parajd, Korond, Tusnád, Borszék, Budapest (gyógyforrások.)

III. Összefoglalás. a) A tárgyalás alapján táblára irt vezérszavak alapján.

b) Mit veszítettünk? Magyar testvéreinkben? Városainkban?

c) Házi feladat: Számoljanak be a következő órán, községünk (városunk) keletkezésének okáról, miből él a község (város) lakosságának nagyobb része? Milyen község (város) lakóhelyünk?

Természeti és gazdasági ismeretek

V.—VI. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Az állattenyésztésről tanultak összefoglalása. Szövetkezetek.

Nevelési cél: Az állattenyésztés megkedveltetése.

I. Előkészítés. Hazánk mezőgazdálkodásának legfontosabb ága az állattenyésztés, mely nélkül földművelés nem is folytatható. A háziállatok tartása és azok tenyésztése által tesszük lehetővé a földművelés rendes elvégzését s annak fokozatos fejlődését. Az állattenyésztés mindenütt megtalálható, ahol rendes földművelést végeznek.

Az állattenyésztésnek haszna és fontossága a földművelés és közéletmezés szempontjából többféle irányban nyilvánul meg, s az egyes háziállatok szerint is változik.

A szarvasmarha és a ló adják a föld megműveléséhez szükséges ígás erőt, s ezekkel végezzük el a fogatos és más